

RAZSEŽNA RAZISKAVA O NAŠI GOSPE LEPI VIDI

(Jože Pogačnik: *Slovenska Lepa Vida ali hoja za rožo čudotvorno: Motiv Lepe Vide v slovenski književnosti*, Ljubljana, Cankarjeva založba 1988, 318 str.)

Po knjigi Ivana Grafenauerja (*Lepa Vida: Študija o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o lepi Vidi*, Ljubljana 1943) je Pogačnikovo delo spet večji znanstveni prispevek k sklopu vprašanj o prvi dami slovenske književnosti: Lepi Vidi. Medtem ko se je Grafenauer ukvarjal z Lepo Vido s folklornega vidika, torej v okviru ljudskega slovstva, pa gre pri Pogačniku za tematsko literarnozgodovinsko razpravo, za analizo in interpretacijo lepovidinske tematike v naši umetni književnosti v razvojnem loku od Prešerna (1832) do Goljevščkove (1987). Pogačnikovo posvečanje Lepi Vidi traja že precej dolgo, saj sega do njegove diplomske naloge pred tridesetimi leti.

Pomembnost Lepe Vide ne le kot književne teme, ampak tudi kot enega od slovenskih nadčasovnih mitov je očitna. Tako je pravzaprav razumljivo, da podrobnejše obravnave lepovidinske teme ne morejo ostati zgolj na strokovnem področju literarne zgodovine, marveč se dotikajo tudi nacionalnopolitičnih, nacionalnokarakteroloških, psiholoških, socioloških in podobnih vprašanj.

V uvodu Pogačnik našteje 43 obdelav lepovidinskega motiva od Prešerna do danes. Prav gotovo to niso vse obdelave tega motiva (o eni, namerno ali nenamerno izpuščeni, bom spregovoril pozneje) v obravnavanem času. O kaki Pogačnikovi uvrstitvi posameznega literarnega dela med lepovidinske tekste pa je mogoče vsaj dvomiti (npr. Prežihov Voranc: Ljubezen na odoru). Razpon omenjenih 43 del je nadvse širok tako v okviru književnih rodov (lirika, epika, dramatika) kot seveda s stališča estetskega vrednotenja. Zaradi kompletnosti je gotovo prav, da so obdelani tudi estetsko neustrezni izdelki (npr. D. Šanda: *Lepa Vida*).

V liriki je mogoča uporaba Lepe Vide zgolj kot določene razpoloženske podobe, pesnik pa poznavanje zgodbe pač predpostavlja (za tujega bralca je pri taki pesmi potreben komentar, npr. E. Kocbek: *Zamorska*). V pripovedni prozi ali drami je zgodba razvidna že sama po sebi, primerjave z »originalom« pa ostajajo po volji na razpolago. Povedati še kaže, kaj je sploh »original« Lepe Vide. Najustreznejša razlaga za to – glede na linijo tekstov – je, da prevzamemo za original Prešernovo obdelavo ljudske balade iz leta 1832 in da postavimo ob stran dve varianti: 1. in 3. po Grafenauerju. Prva verzija je samomorilska: Lepa Vida na poti v tujino skoči v morje in utone, tretja verzija pa spravi Vido iz tujine spet v domači kraj. Odločilna zgodba je torej 2. po Grafenauerju: izseljenko-zdomska, Vida odide iz domovine in se ne vrne več.

Krajevni vidik (domovina – tujina) je povezan s kakovostjo življenja (skromno življenje doma – bogato, celo dvorsko, življenje v tujini). Na osebni strani najbolj izstopa odnos med družinsko vezanostjo (Vida kot žena, mati in hči) in družinsko nevezanostjo (Vida na tujem kot služabnica na dvoru, sicer z »višjim standardom« a z drugačno, novo vezanostjo). Vidino nihanje med dolžnostjo in svobodo (prim. kamelo in leva v Nietzschejevem Tako je govoril Zaratustra!) pa je že pri Prešernu združeno v eno občutje: nezadovoljnost z bivanjem tako doma kot v tujini. Iz te točke izhaja (večno) hrepenenje Cankarjeve Lepe Vide.

Šele iz druge pomembne Lepe Vide, Jurčičevega romana – 1877, izhaja erotična variacija teme. pri Prešernu je namreč erotični odnos med Vido in zamorcem še zakrit, zamorec nastopa tu predvsem kot propagandist »boljšega življenja« za morjem. Jurčičev roman slika običajni zakonsko-ljubezenski trikotnik: žena med (starejšim) možem in (mlajšim) ljubimcem. S tovrstno

temo se uvršča ob rob najbolj znanim realističnim romanom (npr. G. Flaubert: *Gospa Bovary*, L. N. Tolstoj: *Ana Karenina*). Če pa bi širili lepovidinsko tematiko v tej smeri, bi lahko vsekakor število naslovov močno povečali (v to skupino sodi že omenjena Prežihova novela *Ljubezen na odoru*; ponovno pa velja pomisliti, kaj lepovidinskega je v naradni, povsem na »tukaj« pripeti Radmanci).

Zaradi prostorske omejenosti tega poročila se ne moremo ustavljati ob vseh obravnavanih Lepih Vidah. Morda bi dodal le še to, da je v naši prozi po 1945 erotična zveza med Vido (= Slovenko) in zamorcem (= črncem, Afričanom) že eksplicitno upodobljena (A. Ingolič, M. Novak). Sicer pa sta iz najnovejšega časa zanimivi predvsem dve lepovidinski drami: Šeligova mitska variacija *Lepe Vide* in drama A. Goljevščkove *Otrok, družina, družba ali lepa Vida* 1987 s pripetostjo lepovidinstva na sodobno družino.

Ne vem, zakaj Pogačnik ni uvrstil v svoj bibliografski seznam Hiengove drame *Večer ženinov*, ki je prava panorama (modernega) lepovidinstva. Trikotnik (*Vida* in 2 moška) je pri Hiengu spremenjen v četverkotnik (*Vida* in 3 moški). Vido *od nekod* pripelje *sem* (obraten položaj kot v osnovni zgodbi) starejši profesor Mirko Zalokar. Zanj se *tu* potegujejo 3 snubci: izobraženec (Mirko), bogat obrtnik, Mirkov brat Stane in Zalokarjev nečak, nekak cankarjevski vagabund in bohem Jane. Profesor je Vido *pripeljal*, obrtnik hoče, da bo *ostala* pri njem, Jane pa jo hoče *odpeljati*. Slednji je še po drugi strani vključen v lepovidinski kompleks: mati (sestra Zalokarjev) ga je kot otroka zapustila in odšla v širni svet. Za obrtnikovo taščo pa pomeni Vida zopet najdeno hčer.

Vida pri Hiengu je del realitete tega sveta (bivša cipa), kot so del te iste realitete tudi (tri)je Zalokarji. Ko se ob koncu igre izvrši mitski bratomor (obrniki ubije profesorja) in ostane spreminjasti Ja-ne (!) ob strani, obstane Vida nezadovoljna – v praznem. Vsekakor gre za radikalno verzijo lepovidinstva.

Ne glede na posamezne izpuste je treba reči, da je tema *Lepe Vide* ob 43 primerih iz slovenske književnosti povsem nazorno in sistematično predstavljena. V zaključnem poglavju *Sklepi strne* Pogačnik svoje poglede v pregledno sintezo, obenem pa navede še nekatere druge raziskovalce lepovidinstva, od novejših npr. J. Snoja, D. Rupla, D. Poniža in T. Hribarja.

Snojevo stališče do lepovidinskega hrepenenjsstva je odklonilno. To gledišče bi tudi sam podprl. Hrepenenjski pasivizem je za slovenstvo poguben (k sreči se kažejo v sedanji življenjski praksi spodbudnejše, aktivnejše značilnosti). Posrečena in pritegljiva se mi zde izvajanja D. Rupla in D. Poniža, Hribarjeva knjiga o Lepi Vidi pa je predvsem filozofska (Drama hrepenenja: Od Cankarjevo do Šeligove *Lepe Vide*, Lj. 1983).

Pogačnik ob koncu med drugim omeni: »Snovni kompleks *Lepe Vide* je predvsem zgodba o globlji resnici našega bivanja«. Morda je Lepa Vida celo najboljša pripovedna razlaga znamenitega Prešernovega mota o človeški razpetosti med eksistencialnim upom in strahom ter praznoto (nesrečnostjo), ki je njun spretni pojav.

Knjiga je obenem zanimivo branje, upoštevanja vredna obogatitev domače literarnozgodovinske vede in večstranska spodbuda za nadaljnja razmišljanja o človeku in svetu.

Andrijan Lah
Ljubljana

MADŽARI IN SLOVENC I

Madžari in Slovenci. Sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji. Ljubljana, 1987, 618 str.

Naslov knjige se nam zdi neustrezen, saj sta njena vsebina – po besedah urednika – »dve med seboj povezani in poljudno napisani študiji. Prva predstavlja madžarsko narodnost v Prekmurju, druga pa slovensko v Porabju«. Raziskavo vasi Dobrovnik v Prekmurju so dve leti opravljali